

Akcija KPJ na organiziranju jugoslavenskih pomoraca

U programu aktivnosti koje je KPJ poduzimala na okupljanju i organiziranju širokih narodnih masa značajno mjesto pripada nastojanjima da se i među pomorcima djeluje na političko-organizacionom planu. Ta aktivnost je naročito došla do izražaja tokom 1934. godine. Zahvaljujući sačuvanoj arhivskoj građi u okviru Komunističke Internacionale a koja se odnosi na prepisku između Centralnog komiteta Komunističke Partije Jugoslavije i Pokrajinskog komiteta KPJ za Dalmaciju, danas se mogu prilično vjerno pratiti mjere koje su u tom pogledu poduzimane. Tako CKKPJ u pismu Pokrajinskom komitetu KPJ za Dalmaciju od 28. prosinca 1934. godine ukazuje partijskim organizacijama Hrvatskog Primorja, Dalmacije i Crne Gore na veliki nedostatak »agitacionog i organizacionog rada među mornarima, koliko u obalnoj toliko u sredozemnoj i preoceanskoj plovidbi. »A kao poseban neuspjeh ukazuje se na činjenicu da se do kraja 1934. godine nije uspio uspostaviti stalan kanal među pomorcima radi prebacivanja materijala i ilegalne literature partijskim organizacijama na našoj obali. Materijal je raznoraznim kanalima stizao do Splita (uglavnom iz inozemstva) odakle ga se uspjelo prosljeđivati samo u najbližu njegovu okolinu, zahvaljujući dobrim dijelom kuririma, koji su znatno opterećivali ionako veoma siromašnu partijsku blagajnu, dok je materijal namijenjen partijskim organizacijama na širem dalmatinskom području, Boki Kotorskoj i Crnoj Gori ostajao u Splitu. Izvještaji iz Pokrajine ukazivali su Centralnom komitetu na poteškoće u radu zbog nedostatka materijala i ilegalne literature. I zato CK u svakom pismu inzistira na potrebi što hitnijeg povezivanja i uspostavljanja veza, pri čemu je Dubrovniku namijenjena posebna uloga, kao mjestu, preko kojeg će se prebacivati materijal i ilegalna literatura za Boku Kotorsku i Crnu Goru.

Od kolikog je značenja za djelatnost KPJ u Dalmaciji bilo uspostavljanje dobrih veza morem svjedoči podatak da prema izvještaju od 24. i 26. II 1933. godine u Dalmaciji postojale partijske organizacije u slijedećim mjestima: Solin, Kaštela, Trogir, Šibenik, Split, Starigrad na Hvaru, Vrbovska, Velaluka, Blato, Korčula, Pelješac, Dubrovnik, Kuna, Pijavičina, Makarska, Gradac, Makar-selo, Makarska-grad, Veliko Brdo, Kotisni, Brela, Basti, Podgora, Tučepi, Bačina, otok Hvar. Centralni ko-

mitet KPJ da bi ubrzao akciju u tom pravcu za-tražio je od Pokrajinskog komiteta KPJ za Dalma-ciju, da se odmah angažira na stvaranju agitacio-nih odbora među mornarima na brodovima, te da se u tom pravcu dadu uputstva svim mjesnim ko-mitetima KPJ na obali »a naročitu pažnju treba skrenuti Mjesnom komitetu u Dubrovniku, kao sjedištu parobrodarskih društava obalne i daleke plovidbe i uspostavu veza sa Sušakom i Gornjim Jadranom«. U tu svrhu se preporuča slijedeće:

1. Osnivanje klubova mornara u svim lukama s ciljem agitacije za osnivanje sindikata pomoraca, a radi uspostave kanala za ilegalnu literaturu.

2. Na svakom brodu osnovati klub naših pri-stalica. U tom smislu je upućen dopis Pokrajin-skom komitetu za Crnu Goru radi južnog Jadrana.

3. Za stvaranje takovih organizacija mobilizirati sve partijske organizacije.

4. Smatrajući ovaj povjereni Vam zadatak vrlo važnim i hitnim, tražimo od Vas da nam pošaljete informativni dokumentovani izvještaj o položaju brodskih posada obalne, srednje i druge plovidbe. Isto takav izvještaj neka pošalje Dubrovnik kako bi mogli napisati članke o pomorcima u našoj štampi, uz to potrebna su nam imena bro-dova i naših povjerenika i imena sredozemnih i evropskih luka koje ti brodovi posjećuju«.

Međutim pored ovog zahtjeva CKKPJ je imao u redovima ratne mornarice svog povjerenika, koji je redovito dostavljao izvještaje i davao od-ređene prijedloge.

Pod pseudonimom »Soše« on je dostavio Cen-tralnom komitetu KPJ imena brodova i mornara na koje bi se Partija mogla osloniti, a isto tako i veze u inozemstvu.

Istovremeno su dostavljene adrese na koje se imala dostavljati ilegalna pošta, direktive i uput-stva. Za brodove Loyda pošta se imala slati u Argentinu (Buenos Aires), za Prekomorsku u En-glesku (London) za brodove koji se nalaze u Ka-nadi (misli se na Francusku, Belgiju i Holandiju) pisma su išla preko Mr. Cictor Brouche, Antver-pen, za zemlje južne Amerike preko Frana Koste-lića, Rosario, a za Sušak u poštu trebali preno-siti isključivo talijanski brodovi preko adrese Franceska Gabriele iz Rijeke ugljenara na brodu »Leopardi« parobrodarskog poduzeća »Adria« iz Rijeke.

B.	kompanija	Ime broda	ime čovjeka	čin
1.	»Loyd«	Marija Petrinović		2. sobar
2.	»	Zrinski		meštar
3.	»	Njeguš		3. strojar
4.	»	Nemanja		noštro

5.	„	Vidovdan	Marko Radović	ložać
6.	Dubrovačka	Nikola Pašić	Mario Košulin	ložać
7.	„	Princ Andrija	Anton Dragaš	3. strojar
8.	„	Sveti Vlaho	Polović	telegrafist
„	„	„	„	kuhar
9.	„	Federiko Glavić	Ante Baranović	meštar
10.	„	Durmitor	Josip Borović	mladić
11.	Prekomorska	Zvir	Ivan Čizela	kuhar
12.	„	Rečina	Marijan Kovačić	ložać
„	„	„	Frane Kontić	„
12.	„	„	Jozo Nemarić	mladić
13.	„	Korana	„	sobar

Veoma teški položaj mornara na brodovima trgovačke mornarice i nečovječni postupak oficira na brodovima ratne mornarice nalazio je često svog odraza na stranicama partijskog glasila »Proleter« tokom 1934. godine.

Osvrćući se na hapšenja u vojnim garnizonima Maribora, Bihaća i Mostara, nakon otkrivanja partizanskih organizacija u broju 5 se donose vijesti »o velikim hapšenjima u ratnoj mornarici... Naročito je veliki bio otpor na ratnoj krstarici »Dalmacija«. U vezi s tim uhapšen je velik broj mornara i podoficira. Hapšenja kao i istraga drže se u najvećoj tajnosti«.

U majskom broju lista govori se o širenju demokratskog pokreta u ratnoj mornarici i drastičnim mjerama koje se poduzimaju protiv svih slobodoljubivih pitomaca, posebno komunista, što je došlo do punog izražaja u tehničkim ratnim školama Boke Kotorske.

U broju 8—9 iz kolovoza 1934. donosi se pismo partijskog instruktora iz Dalmacije: »Kada je mjesto M. posjetila »naša« ratna mornarica (7 krupnih lađa i krstarice Dalmacija i Dubrovnik) naši su ljudi u dva navrata dijelili mornarima letke. Leci su dijeljeni na lađama. Bila je čitava uzbuna. Uhapšeno je bilo 8 ljudi, ali su svi morali biti pušteni, jer im se ništa nije moglo dokazati«.

U broju 1. iz 1935. godine donose se članci »ložača iz Gruža« i »radnika iz Tivta« koji govore o svojim iskustvima i simpatijama pomoraca za KPJ i oživljavanje sindikalnog pokreta.

Nakon pribavljenih izvještaja o stanju i problemima radnika zaposlenih u pomorstvu Politički sekretarijat Emigracione Komisije je izradio detaljan referat iz kojeg donosimo najvažnije misli:

1. OPĆE STANJE MEĐU MORNARIMA TRGOVAČKE MORNARICE: Sredinom 1934. godine u Jugoslaviji je bilo zaposleno 4600 pomoraca, dok je sindikat izdao 22.000 članskih knjižica. U pogledu socijalnog položaja mornara navodi se da su oni većinom sa sela, te da uglavnom plove na jugoslovenskim brodovima, jer profesionalni mornari ne žele ploviti pod uvjetima kakvi vladaju na domaćim brodovima. Iz tog razloga ostaju u inozemstvu, naročito Argentini i ostalim južnoameričkim zemljama, radeći sve poslove, kako bi se mogli prehraniti i nešto poslati obiteljima u zemlji. Mnogi prihvaćaju i najteže poslove lučkih radnika. A kakva su bila primanja na jugoslaven-

skim brodovima najbolje se vidi iz slijedećeg prikaza: (plaće se donose u engleskim funtama 1 f — 250 d.

mladić palube, mladić kuhinje, asistent stroja,	
kadet, 2 sobar	2 funte mj.
ugljenar ...	3 funte „
ķormilar ...	3,15 f. „
ložać, prvi sobar ...	4,10 f. „
nostromo palube, nostromo stroja,	
kuhar, 3 oficir	5 f. „
2. oficir, 3 strojar	7 f. „
1. oficir, 2. strojar	9 f. „
1. strojar	12 f. „
Zapovjednik	13 f. „

Međutim, neka društva kao što je »Jugo — Loyd« i na linijama po Sredozemlju i Englesku plaće su za neke kategorije pomoraca bile još niže.

»I od ovih gladnih nadnica otkidaju brodovlasnici gdje god mogu. Tu je u prvom redu porez i okružna blagajna, kuluk, sada novo zavedeni porez na dododak... Hrana je na brodovima mizerna, skoro kao u zatvorima, nečistoća u kuhinjama, radno vrijeme 12 — 16 sati na dan, postupanje grubo, čisto kasarnsko, pogrde »svinjo« »marvo« i sl. pa nije čudo da neke kompanije moraju svoju posadu policijski čuvati da im se ne razbjegne, sve dok su u američkim lukama. Obrnuto opet, brodovi koji plove preko Italije za Jugoslaviju šalju već iz talijanskih luka jedan dio posade kući, da im ne moraju platiti nadnice za vrijeme iskrcavanja. Teror na brodovima je često još gori nego u Jugoslaviji. Prijetnje: »Čekaj svinjo komunistička, pokazaćemo ti dok dođeš u Jugoslaviju« su odgovor na zahtjeve mornara za poboljšanje njihovog položaja«.

STANJE DUHOVA MEĐU MORNARIMA

Prirodno je da pod ovako teškim uvjetima iskorištavanja, unatoč velikog terora, klasne nečovječnosti, nastranosti, koja vlada među posadama sastavljenim pretežno od izgladnelih seljaka, izbijaju na lađama spontane borbe mornara, na žalost bez našeg učešća i rukovodstva u znatnoj mjeri. Simpatije za komuniste i SSSR su velike kod ogromne većine posade, čak i kod jednog dijela oficira. Navodimo nekoliko primjera tih simpatija: Prije kratkog vremena bili su u Anversu sovjetski brodovi... Mornari s jugobrodova,

koji su se u to vrijeme nalazili u Anversu, organizirali su jednu nogometnu utakmicu sa sovjetskim mornarima, čak i neki oficiri su sudjelovali kod toga, fotografirali se u dresovima s petokrakom zvijezdom na prsima; zatim su organizirali kolektivno posjet sovjetskih brodova, razgovore s mornarima i jednu čajanku...

Poznati su slučajevi da je jedna knjižica ili stari broj »Proletera« nađen slučajno u »Interklubu« bio čitan i kolektivno diskutiran pod palubom od strane cijele posade i da su se ljudi poslije toga obraćali pismima na KP raznih zemalja i na »Izdateljstvo inostranih radoin« tražeći veze s nama, jer im je u Jugoslaviji teško uspostaviti. Ljudi rade na vlastitu ruku i iz vlastite inicijative sve što im je kod nepovezanosti s nama moguće učiniti; znamo na primjer za čovjeka koji je bez veze s nama, odnio u novembru 1933. jedan paket literature (njemačke) koji je našao u »Interklubu« u Rotterdamu, u Hamburg i tamo ga raspodijelio po šlepovima i među lučke radnike, koji su iskrcavali njegov brod. Sad je taj isti čovjek, kako nas je izvjestio prije kratkog vremena, odnio jedan paket talijanske literature u Trst, da je podijeli i izlijepi po pristaništu...« »Na nekim brodovima su bez ikakve veze mornara s nama organizirane partijske grupe, koje ne znaju šta da rade, jer nemaju veze ni direktiva. Saznali smo za jednu takovu ćeliju u kojoj se nalaze dva ložišta i jedan oficir, te drugu sastavljenu od jednog strojara. Pisma, koja dopiru do nas s brodova, gdje uopšte nemamo direktnih veza su vrlo karakteristična i postavljaju u jasnom svijetlu imperativnu potrebu i mogućnost rada među mornarima. Citiramo radi ilustracije isječke iz jednog takovog pisma: »U našem pomorstvu ima stotine gorućih pitanja, koja KP, čini mi se, još nije uzela u svoje ruke. Zašto? Zar mi isto nismo klasni proletari, izrabljivani do nemogućnosti, 14 — 16 sati rada za mizernu platu i strašnu hranu... Reformistička gospoda nas doduše »zastupaju« u svim pitanjima, rezultat — Jugoslaveni plove još uvijek po ediktu Marije Terezije. Zar to nije i tekavak razlog da KP preuzme vodstvo i pruži nam moralnu pomoć (Zato tražimo veze i upute) Veze, veze, sami ne možemo ništa govoriti, jer ne znamo strane jezike, pa smo kao divlji!«

NAŠ DOSADAŠNJI RAD MEĐU MORNARIMA I POSTOJEĆE VEZE

»Dosadašnji naš rad među mornarima u emigraciji, oslanjao se skoro isključivo na jednog jedinog čovjeka. »Međutim, izgleda da se cijeli posao tog čovjeka (zbog neprimljenih direktiva) svodio isključivo na vršenje agitacije po brodovima, zbog čega su se ugasile mnoge veze koje su od ranije postojale. Ipak se smatralo da bi bilo moguće koristeći se uslugama povjerenika ili grupa organizirano raditi na 15 brodova, od 70 za koje se vjerovalo da u tom trenutku dolaze u obzir. A kao stalne baze za agitaciju među mornarima predlažu se Rosario i Annvers, preko kojega bi se mogla koristiti i domaća literatura.

SADRŽAJ I FORME BUDUĆEG RADA MEĐU MORNARIMA

»Emigraciona komisija je diskutirala o tom pitanju polazeći sa stanovišta važnosti rada među mornarima kao dijelom radničke klase, ocjenjujući značaj njihove uloge u slučaju imperijalističkog rata i u samim ratnim pripremama, te cijeneći mogućnosti koje veze s mornarima daju za slanje literature u zemlju i emigraciju.

Komisija se složila u tom, da se na ovako slabom radu kao do sada ne može ni u kojem slučaju ostati, da se povoljne objektivne mogućnosti moraju čestitije oskoristiti, plodovi rada organizaciono povezati i učvrstiti. Konstantiran je fakat da su reformistički sindikati među mornarima 5 puta skrahirali i da su u očima mornara strahovito kompromitovani, a da na drugoj strani revolucionarne mornarske organizacije ne postoje te da ih je potrebno u najskorije vrijeme izgraditi.

Emigracionoj Komisiji je jasno da temelj i polazna tačka sindikalnog rada među mornarima mora biti u zemlji i da je to zadatak tamošnjih partijskih organizacija. Hoće li se i dalje raditi na stvaranju RSO u ovako kompromitiranim reformističkim sindikatima u koje mornari neće da ulaze, ili će se u ovom slučaju napraviti iznimka i stvarati posebne sindikalne organizacije pomoraca u zemlji, to je pitanje koje treba da prouči i riješi CK. Emkom se ograničava samo na to da po ovom pitanju najozbiljnije svrati pažnju odgovornih drugova na važnost toga rada i velike mogućnosti koje postoje. S druge strane Emkom može da u znatnoj mjeri pomogne rad partije među mornarima, ako povede sistematski rad grupa po brodovima i da im konkretne direktive za masovni rad. U tu svrhu, Emkom poslije duže diskusije i savjetovanja s jugodelegatom pomoraca predlaže:

1. Sistematski organizirati veze sa svim grupama na brodovima...

2. Dati inicijativu i pomoći stvaranje jedne masovne legalne organizacije pomoraca. Zadaća te organizacije će biti, da nas usko poveže s masama mornara.

3. Stvori teren na kojem se mogu ostvariti sve direktive partije za rad među mornarima, bilo to za stvaranje grupa RSO, bilo samostalnih sindikata, i sl. Ta organizacija neće biti sindikati. U svom programu će imati borbu za djelomične zahtjeve mornara, podupiranje članova u slučaju potrebe, kulturni rad među mornarima. Djelomični zahtjevi mornara, na temelju kojih mogu naše grupe okupiti oko sebe široke slojeve mornara za borbu na brodovima su slijedeći:

1. protiv sniženja plata, za njihovu povišicu, 2. za vraćanje svih bivših nagrada i premija, 3. za plaćeni put kući poslije putovanja od dvije godine, 4. za platu na stalnoj bazi, engleska lira, — 275 din, 5. za potpunu posadu na svakom brodu, 6. za pravo ukrcavanja i iskrcavanja u svakoj luci u Jugoslaviji i inostranstvu, 7. za svaki blagdan proveden na moru jedan plaćeni slobodni

dan u luci, 8. za 8 satni radni dan, 9. za godišnji dopust od 15 dana s punom platom, 10. za socijalno osiguranje na trošak društva, 11. plaćanje kuluka na trošak brodovlasnika, 12. za komisiju higijene na svakom brodu, 13. za pomoć bezposlenim za čitavo vrijeme trajanja bezposlice, 14. za ukrcavanje po rednom broju, kontrolirano od mornara, 15. protiv ukrcanja »privilegiranih ljudi« na štetu stvarnih mornara, 16. Za tri straže na palubi i 4 kod mašina, 17. protiv kontrakta postavljenim od brodovlasnika, 18. za kolektivni ugovor,, 19. za slobodu sastajanja, organiziranja, štampe i štrajka. 20. protiv fašizma i fašizacije mornara. Mnogi od ovih zahtjeva su zakonom zagarantirani mornarima, ali se ne održavaju. Po svojoj formi organizacija će biti izgrađena kao legalni mornarski klubovi na svakom brodu, autonomni u svom radu, svaki sa svojom upravom, koju biraju mornari i koja ih zastupa i u slučaju njihovih zahtjeva pred brodovlasnicima. Klubovi će osim borbe za djelomične zahtjeve osnivati i svoje tamburaške, šahovske, kartaške, pjevačke i druge sekcije. Članovi će plaćati mjesečne uloge, koji ostaju vlasništvo kluba, samo jedan dio ide centrali za korespondenciju i izdavanje lista.

Unutar klubova djeluju naši drugovi i grupe frakcije.

Spajanje klubova po raznim brodovima u jedan manje ili više čvrsti savez mornarskih klubova i podizanje cijelog rada na viši stepen, bit će naš daljnji zadatak.

Klubovi postoje kao legalne organizacije u poduzećima, njihova legalnost na brodu automatski znači legalnost u Jugoslaviji. Organiziranje mornara u inozemstvu u te klubove spada u djelokrug rada Emkoma. Prenošnje klubova u zemlju i mogućnost njihovog iskorištavanja za rad partije, elastičnost organizacije i njena sposobnost na orijentiranje rada u poželjnom smjeru, njihovi mali zahtjevi za centralu usljed autonomnog rada — očevidni su.

IZDAVANJE LISTA MORNAR

Usporedno sa stvaranjem klubova Emkom izdaje legalni, demokratskom formom pisani mornarski list »Mornar«, čiji će se rad kretati u smjernicama naznačenim za klubove. »Mornar« će biti njihovo glasilo, izlazit će u Parizu.

PRVI KORACI

1. Poslati u naznačenom smislu instrukcije grupama za stvaranje klubova. 2. U ime Komiteta Inicijative izdati apel na mornare s gornjim zahtjevima, na stvaranju klubova. 3. Izdati prvi broj »Mornara«.

Zahvaljujući zalaganju Centralnog komiteta KPJ, te Pokrajinskih komiteta za Hrvatsko Primorje, Dalmaciju, Boku Kotorsku i Crnu Goru, stvorene su tokom 1935. i 1936. godine prilično dobre veze preko mornara organiziranih na brodovima. Materijal koji uglavnom stiže iz Beča preko Trsta sada se redovito dostavlja partijskim

organizacijama na Jadranu. Već smo ranije spomenuli da je zbog veoma pogodnog geografskog položaja Dubrovnik igrao značajnu ulogu prilikom transportiranja materijala za Boku Kotorsku i Crnu Goru. U tom cilju je nakon odlaska sekretara Pokrajinskog komiteta KPJ za Dalmaciju Ivana Mariča u inozemstvo vezu sa Mjesnim komitetom KPJ u Dubrovniku preuzeo Relja Vlak. Rujna 1935. godine on kao delegat Pokrajinskog komiteta dolazi u Dubrovnik s direktivama da uspostavi što čvršću vezu i suradnju između Pokrajinskog komiteta u Splitu i partijskih organizacija u južnoj Dalmaciji (Dubrovnik i Kotor). Nakon dolaska u Dubrovnik on se preko Benevolija povezao sa Mjesnim komitetom, te se na sastanku pored ostalih organizacionih pitanja razmatralo i pitanje preuzimanja materijala koji će se brodom slati iz Splita za potrebe Dubrovnika, Boke Kotorske i Crne Gore. Na sastanku je dogovoreno da se pisma šalju na adresu Antuna Radulovića, tipografa a materijal na Frana Pandžu, mehaničara kod Prvog dalmatinskog Trgovačkog društva u Gružu. Budući da će materijal stizati redovito preko partijske veze na brodovima, smatralo se da će prenosilac najlakše pronaći radno mjesto Frana Pandže. U slučaju da prenosilac ne pronađe Frana Pandžu rezervna adresa je bio Dušan Dragojević zaposlen kod firme Singer, brat poznatog crnogorskog komunista Stanka Dragojevića. Nakon završenih razgovora Relja Vlak je oputovao u Crnu Goru radi uspostavljanja čvršćih veza između Pokrajinskog komiteta za Dalmaciju i Pokrajinskog komiteta za Crnu Goru radi dogovora o načinu prihvaćanja ilegalnog materijala koji će se dostavljati preko Dubrovnika. Mašanović i Radeljević kao članovi Mjesnog komiteta KPJ u Dubrovniku odmah su upoznali Frana Pandžu s ulogom koja mu je namijenjena, upozorivši ga da će uskoro stići jedna pošiljka, te da će ga lice koje materijal donese osloviti lozinkom »Je li slobodan put za Srgj? a on će odgovoriti isto tako lozinkom »Slobodan je«. Tek tada će mu saopćiti gdje se nalazi ilegalni materijal. Dvadesetak dana kasnije stigla je prva pošiljka te je Pandža obavijestio Radeljevića i Mašanovića da se materijal nalazi u hotelu »Kolodvor«. Nešto kasnije stigla je nova pošiljka brošura i letaka, preko veze na brodu »Hercegovina«. Dubrovački komunisti su dio materijala prosljeđivali za Pelješac, Boku Kotorsku i Cetinje. Taj zadatak su redovito izvršavali članovi skojevske organizacije u gradu.

Ova dalekovidna akcija organiziranja jugoslavenskih pomoraca došla je do punog izražaja za vrijeme narodnooslobodilačke borbe u zemlji i na brodovima trgovačke mornarice, koji su u sastavu savezničkih konvoja dali svoj doprinos pobjedi nad fašizmom. A najradosniji događaj za naše mornare je bio trenutak kada se na jarbolu ponosno zavijorila jugoslavenska zastava s petokrakom zvijezdom. Ona je za njih značila kraj jedne borbe, za slobodu, ravnopravnost i bolji život. A za te ideale mnogi od njih su položili i svoje živote.